

PAPER DETAILS

TITLE: ETİK İLKELER ÇERÇEVESİNDE 1923-1960 YILLARI ARASINDA CHP VE DP'NİN İKTİDAR DÖNEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

AUTHORS: İrem Önkan

PAGES: 32-55

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3095710>

ETİK İLKELER ÇERÇEVESİNDE 1923-1960 YILLARI ARASINDA CHP VE DP'NİN İKTİDAR DÖNEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İrem ÖNKAN¹

Öz

İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerinde tutum ve davranışlarını belirlerken ya da yönlendirirken kendilerine baz aldıkları ilke ve değerler bütünü olarak tanımlanabilen ve bir ölçüde ahlak kavramını da içerisinde barındıran etik kavramı, pratik olarak geçmişten günümüze her daim hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Etik, bir grup insanı, gruplar arası insanları, hatta kitleleri etkilemesinden dolayı büyük önem arz etmekte ve bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan doküman analizi uygulanmış olup, eski gazeteler ve olaylardan elde edilen veriler vasıtasıyla, 1923-1960 yılları arasındaki Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin etik olmayan davranışları incelenmiştir. Çalışmadaki bahsi geçen olaylar, yaşandıkları dönemin ekonomik, kültürel ve yaşamsal olgularına göre değerlendirilmiş ve çalışmanın sonucunda her iki parti içinde etik dışı olayların varlığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Seçimler
Etik Davranış
Demokrat Parti
Cumhuriyet Halk Partisi

Makale Hakkında

İnceleme Makalesi

Gönderim Tarihi : 19.04.2023
Kabul Tarihi : 14.06.2023
E-Yayın Tarihi : 15.02.2024
DOI : 10.58702/teyd.1285989

¹Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Uzmanı, e-posta: iremonkan35@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9163-1032.

EVALUATION OF THE CHP AND DP'S PERIODS OF GOVERNMENT BETWEEN 1923-1960 WITHIN THE FRAMEWORK OF ETHICAL PRINCIPLES

Abstract

The concept of ethics, which can be defined as a set of principles and values that people take as a basis when determining or directing their attitudes and all those behaviours in their relations with each other, and to some extent includes the concept of morality, have always been an integral part of our lives from past to present. Ethics is of great importance because it affects a group of people, people within groups, even masses, and constitutes the main starting point of this study. In this study, document analysis, which is among one of the qualitative data analysis methods, was applied and unethical behaviors of the Republican People's Party and the Democratic Party between 1923-1960 were examined through the data obtained from old newspapers and events. The events mentioned in the study were evaluated according to the economic, cultural and facts of vital importance the period in which they were experienced and as a result of the study, the existence of unethical events for both parties were determined.

Keywords

Elections
Ethical Conduct
Democratic Party
Republican People's Party

Article Info

Review Article

Received : 19.04.2023
Accepted : 14.06.2023
Online Published : 15.02.2024
DOI : 10.58702/teyd.1285989

Kaynakça Gösterimi: Önkan, İ. (2024). Etik ilkeler çerçevesinde 1923-1960 yılları arasında CHP ve DP'nin iktidar dönemlerinin değerlendirilmesi. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5 (1), 32-55.

Citation Information: Onkan, I. (2024). Evaluation of the CHP and DP's periods of government between 1923-1960 within the framework of ethical principles. *Journal of Society, Economics and Management*, 5 (1), 32-55.

GİRİŞ

İnsanlığın en eski tarihlerden itibaren belirli ihtiyaçlarını karşılamak adına toplum halinde yaşamaları gerektiğine inanılmıştır. Ortak yaşam alanının nasıl bölüneceği sorusu ise insanların toplumda bazı kurallar yaratmasına yol açmıştır. Toplumlar büyüdükçe ihtiyaçlar da büyümüş ve buna bağlı olarak kurallar da çoğalmıştır. Bu kuralların uygulanmasını ve insanların belirli bir düzen halinde yaşamasını mümkün kılabilen devletlerin, söz konusu kuralları, toplumlarda uygulama şekilleri insanlar arasında hep tartışma konusu olmuştur.

Egemenliğin millete ait olduğu toplumlarda ve meşruti monarşilerde, kararlar, halkın seçtiği milletvekilleri aracılığıyla alınmakta olup, milletvekillerinin oluşturdukları gruplar olan siyasi partiler ise bu süreçte seçim vasıtasıyla dâhil olmaktadır. İşte tam da bu noktada, insan unsurunun yer aldığı tüm bu aşamalarda, adalet, tarafsızlık, dürüstlük, saygı, saydamlık, yasallık, hukukun üstünlüğü, hesap verilebilirlik, eşitlik, özgürlük gibi etik ilkeler ve insan hakları, laiklik, demokrasi gibi kavramların yer aldığı etik ve siyasal etik konusu karşımıza çıkmaktadır.

Bu minvalde, devlet yöneticilerinin ve siyasi erklerin ‘olması gereken’ gibi davranmamaları diğer bir deyişle etik ilkelerin altını tam olarak dolduramamaları demokrasinin gelişmesine, toplumsal demokratik bilincin oluşmasına, devlet bürokrasisinin yasalar doğrultusunda hareket etmemesine ve aynı zamanda bürokrasinin bu tarzda hareket etmemesi için meşru bir zemin oluşturmaya sebebiyet vermektedir.

1. Etik ve Siyasal Etik

Kökeni, Yunancada mevcut olan ‘ethos’ sözcüğüne dayanan (Pieper, 1999, s. 30) etik kavramı, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde tutum ve davranışlarını belirlerken ya da yönlendirirken, kendilerine baz aldıkları ilke ve değerler bütünüdür. Esas amacı, kişiye toplumdaki ahlaki kararları tek başına verebilmeyi ve kendi başına var olabilmeyi öğretmek (Kılavuz, 2003, s. 23) olan etik, Billington’a göre doğru ve yanlış davranış teorisidir ve kısaca ahlak kuramı ya da ahlak teorisi olarak ifade edilebilmektedir (Arda, 2004, s. 21).

Siyasal etik ise, devlet ve parti gibi siyasal kurumlarda, yönetenlerin ve yönetilenlerin davranışlarıyla ilgili iyi-kötü, doğru-yanlış biçiminde yapılan yargılar bütünü olarak ifade edilir (Ayman Güler, 2015). Başka bir ifade ile etik siyaset; “devlet ve ülke yönetiminde yönetenlerin ve yönetilenlerin uymaları gereken, ilkeler ve yöntemlerdir” (Turan, 1993, s. 315). Bu ilkelerin önemli kısmını adalet, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük, hukukilik, şeffaflık, liyakat² vb. oluşturmakla birlikte ülkelerin karar ve politika belirleyicileri olan siyasi liderlerden karar ve politikalarını oluştururken bu ilkelere uygun şekilde hareket etmesi beklenmektedir.

Özetle, siyasi liderlerin; toplumun çıkarlarını gözetken, devletin her kademesine olan atamalarda liyakati baz alan, alacağı her kararda adalet, yansızlık ve doğruluğu kendisine ilke edinen kişilerden oluşması gerekmektedir (Özmen, 2022, s. 70). Bu ilkelerden yoksun şekilde hareket eden siyasi liderlerin davranışları toplumun her kesimine sirayet etmekte ve bu da beraberinde ekonomik, sosyolojik, kültürel gibi ülkenin yapıtaşı olan birçok unsurunu olumsuz etkileyebilmektedir.

² Çalışmada bahsi geçen etik ilkelerin detaylı anlatımı için bkz. T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, *Etik Rehberi*, <https://www.etik.gov.tr/media/314ds2po/etik-rehber-yerel-yonetimler.pdf>, adresinden 13 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

2. 1923-1960 Arasında İktidarda Bulunan Siyasi Partiler ve Çok Partili Hayata Geçiş Süreci

Çalışmanın birinci kısmında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hakkında bilgi vermek, ikinci kısmında çok partili yaşama geçişte yaşanan süreç hakkında okuyucuyu bilgilendirmek ve gerçek anlamda ilk etkin muhalefet partisi olma niteliğini taşıyan Demokrat Parti (DP) İktidarı hakkında bilgi vermek amaçlanırken, son bölümde ise siyasi etik örneklerini Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi açısından değerlendirmek amaçlanmaktadır.

2.1. Tek Parti Dönemi: Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1945)

Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı döneminin son yıllarında, ülkenin çökme tehlikesini ortadan kaldırmak ve çağdaş bir toplum yaratmak düşüncesiyle gücünü halktan alan bir siyasi parti kurmaya karar vermiş ve bu niyetini 6 Aralık 1922 tarihinde şu sözlerle dile getirmiştir;

...Milletimin her sınıf halkından, hatta İslam dünyasının en uzak köşelerinden bana ebedi olarak iftihar duyacağım şekilde gösterilen teveccüh ve itimada layık olabilmek için en mütevazı bir millet ferdi sıfatıyla hayatımın sonuna kadar vatanın hayrına vakf eylemek emeliyle barıştan sonra Halkçılık esasına dayanan ve Halk Fırkası adıyla siyasi bir fırka kurmak niyetindeyim (Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, s. 303).

Nitekim bu sözlerin akabinde 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde 'Halk Fırkası' adıyla kurulan parti, 1924 yılında 'Cumhuriyet Halk Fırkası', 1935 yılında ise 'Cumhuriyet Halk Partisi' ismini almıştır (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi olma özelliğini taşıyan ve aynı zamanda çok partili yaşama geçiş denemesinin ilk ürünü olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın³ kuruluşundan yaklaşık beş ay sonra 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmasıyla birlikte Cumhuriyet Halk Fırkası tekrar tek başına siyasi hayata egemen olmaya başlarken, üyelerinin birçoğu ise kendilerine ve akrabalarına, makam ve mevki sağlamaya teşebbüs etmişlerdir. Halkı son derece rahatsız etmeye başlayan yolsuzluklar karşısında, demokrat düşünceye sahip olan Atatürk ise Cumhuriyet Halk Fırkası'nı denetleyecek; ancak devletin gözetimi altında çalışacak bir parti kurmaya karar vermiştir (Karpaz, 2010, s. 51). Atatürk'ün kararıyla 12 Ağustos 1930 yılında kurulan ve çok partili yaşama geçiş denemesinin ikinci ürünü olup, toplumsal muhalefeti yumuşatmak amacıyla müteşekkil olan Serbest Cumhuriyet Fırkası, faaliyete başlamasından kısa bir süre sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası üyelerinin, partinin Atatürk düşmanlığı yaptığı ve saltanatı geri getirmek istediklerini gerekçe göstermesi sonucu 17 Kasım 1930'da kapatılmıştır. Serbest Fırka'nın kapatılmasıyla birlikte ikinci kez çok partili yaşama geçiş denemesinin başarısız olarak sonuçlanması ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Türkiye'de siyasi ve ekonomik liberalizmin gözden düşmesine sebep olmuştur. Neticede muhalefet partisinin yokluğu, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1930'lu yıllardan itibaren otoriter ve tek partili yönetim şeklini benimsemesine yol açmıştır (Taşkıran, 1994, s. 264).

Türkiye'ye yeni bir yol çizmeye karar veren Atatürk, laik ve milliyetçi reformlara öncelik verilmesi gerektiğini düşünerek, Cumhuriyet'in başlangıç ilkeleri olan milliyetçilik ve

³ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Yurdsever Ateş, 1998).

halkçılık ilkelerine ilave olarak cumhuriyetçilik, laiklik, inkılâpçılık ve devletçilik ilkelerini, 1931 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kongresi'nden sonra Halk Partisi programına, 1937 yılında ise Anayasa'ya eklenmesine karar vermiştir. Böylece partinin sembolü olan altı ok simgesi oluşurken; bu altı ilke 1936 yılından itibaren Atatürkçülük adıyla anılmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra, 1931 Kongre yılında gerçekleştirilen kongrede, Türk Ocaklarının dağıtılması ve malvarlığının CHP'ye devredilmesi, Halkevlerinin kurulması gibi kararlar da alınmıştır (Karpaz, 2014, s. 55-56).

1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği makamına "Türkiye Cumhuriyeti bir parti devletidir" düşüncesinde olan Recep Peker getirilmiştir (Çevik, 2014, s. 2). 1930 yılının sonlarına doğru Mustafa Kemal'in sağlık durumunun bozulmaya başlaması ve partinin çoğu gündelik işini yönetimdeki diğer kişilere bırakmasını fırsat bilen Peker, konumunu, rakibi olan İsmet İnönü'yü saf dışı bırakacak şekilde bir üst düzeye taşımak istemiştir (Karpaz, 2014, s. 65). 1936 yılında Atatürk tarafından partideki görevinden uzaklaştırılması sebebiyle bu isteğini gerçekleştirememiş; ancak parti üyeliğini sürdürmeye devam etmiştir. Peker'i görevinden uzaklaştırmasının ardından Atatürk, çevresindekilerin de uyarılarını dikkate alarak, partinin otoriter tavrını düzeltmeye karar vermiş ve bu sebeple 1937 yılında, eski komutan İnönü yerine, iktisat konusunda uzmanlaşan Celal Bayar'ı getirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 yılında vefat etmesinden yaklaşık bir ay sonra, partinin yeni lideri seçilen İnönü, 1938 yılının aralık ayında yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası Olağanüstü Kongresi'nde 'Değişmez Milli Şef' unvanını da almıştır. Ayrıca, İnönü bu dönemde mevcut olan kanuni ilkelerinden istifade ederek, Türk Parasının ve posta pullarının üzerine kendi resmini bastırması ve kendi adına ansiklopedi de yayınlattırması (Kaştan, 2006, s. 1). İkinci Dünya Savaşı öncesi toplanan son kurultay olan CHP'nin 1939 yılındaki Kurultay'ında alınan en önemli karar ise devlet ve parti yönetiminin ayrılması ve hükümeti denetlemek için bağımsız bir grubun kurulması kararı olmuştur (Cumhuriyet Halk Partisi, 1939, s. 26-30).

1940'lı yıllara gelindiğinde, hükümet üyelerinin seçilmesi ve kanuni, idari işlerin yürütülmesi, 1924 Anayasası'nda yer alan (Karpaz, 2014, s. 67) parlamenter sistemin tamamen dışına çıkılmaya başlanmıştır. Bu sebeple 1945 yılı itibarıyla CHP yönetiminin değişmesi gerektiği ve tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş yapılması gerektiği açıkça ortaya çıkmış ve İnönü tarafından 19 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bir konuşmada, siyasette yeni bir evrim ve ilerleme devresine girileceği halka duyurulmuştur.

2.2. Çok Partili Hayata Geçiş ve Yaşanan Sürec (1945-1950)

Türk siyasi tarihinin hiçbir döneminde 1945-1950 yıllarında olduğu kadar keskin siyaset yapılmamıştır (Karpaz, 2014, s. 82). İnönü'nün 1945 yılının mayıs ayında yaptığı konuşmadan sonra çok partili dönemin ilk muhalefet partisi, 27 Ekim 1945 yılında Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi⁴ olmuştur. CHP'de ise asıl muhalefet, 1945 tarihinde çıkarılan 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu⁵'na karşı çıkışla başlamıştır (Karpaz, 2014, s. 52). Toplumsal reform niteliğinde olan ve temel amacı köylünün durumunu

⁴ Milli Kalkınma Partisi hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Haytaoğlu, s.783).

⁵ 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ekonomik ve sosyal amaçları ile sonuçları hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Tekelioğlu, 1983, s. 17-28).

iyileştirmek olan kanuna (Lexpera, 1945, s. 1) karşı çıkanların başında Adnan Menderes gelmiş ve kendisini toprak sahiplerinin sözcüsü ilan etmiştir. Menderes'in tek parti idaresine karşı yaptığı konuşmalardan sonra, CHP, Türkiye'de halk egemenliğinin ve demokrasinin mevcut olduğunu söyleyerek kendisini savunmuştur. Bu savını kanıtlamak isteyen CHP, 17 Haziran 1945 yılında yapılacak olan İstanbul ara seçimleri için adaylarını, önceden olduğu gibi Parti Komitesince tespit ederek değil, serbestçe göstermiştir (Karpaz, 2010, s. 232). Buna rağmen, yapılan ara seçimde TBMM'ye giren vekillerinin hepsi CHP'den seçilmiştir.

Bunların yanı sıra, 12 Haziran 1945 tarihinde CHP'den dört vekil, daha sonraları dördü takrir adıyla isim yapacak olan önergeyi meclise sunmuştur (Kongar, 2016, s. 145). Önergeyi sunan ve imzalayanlar arasında; siyaset hayatına İttihat ve Terakki Partisi ile giren Celal Bayar, toprak ağası Adnan Menderes, tarih profesörü Fuat Köprülü ve uzun süre CHP içinde siyasi kariyerini devam ettiren ve aynı zamanda hukukçu olan Refik Koraltan bulunmaktaydı. Önerge, İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihinde yaptığı demokratikleşme den söz eden konuşmasını gerekçe olarak kullanarak, daha etkin meclis denetimi ve özellikle siyasal karşıt özgürlüğünün olması (Kongar, 2016, s. 146) gerektiğini savunan görüşler içeriyordu. Ancak bu önerge, değişim isteklerinin tartışma yerinin grup olmadığı gerekçesiyle CHP Meclis Grubu tarafından reddedilmiştir. Bu ret sonucunda, Halk Partisi'ni açıkça eleştirmeye başlayan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü hakkında partiden çıkarılma kararı verilmiştir. Bu çıkarılma kararını eleştiren Refik Koraltan da bir süre sonra partiden ihraç edilmiştir. Celal Bayar ise, basın özgürlüğü hakkında verdiği önergenin kabul edilmemesi sonucunda, 3 Aralık 1945'te partiden kendi iradesiyle ayrılmıştır (Akdere, 2010, s. 442).

7 Ocak 1946 yılında Celal Bayar'ın önderliğinde Koraltan, Menderes ve Köprülü tarafından kurulan DP, her ne kadar CHP'ye karşıt görüş olarak kurulmuş olsa da Atatürk ilkelerine parti tüzüğünde yer verilmesi, partinin, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e olan bağlılığını göstermiştir. Bunu izleyen dönemde ise, dernek yasasının değiştirilmesi, 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi, 20 Haziran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kurulmasına yol açmıştır (Erler Bayır, 2011, s. 53).

Bunların yanı sıra 1947 yılında yapılacak olan belediye seçimleri, CHP'nin yeni kurulan parti karşısında kazanmayı güvence altına almak istemesi sonucunda bir yıl öne alınarak, seçim 1946 yılında gerçekleştirilmiştir (Kongar, 2016, s. 146). DP, bu olayın demokratik olmadığı ve iktidar partisinin, muhalefet oluşmasını engellemek amacıyla böyle bir şeye teşebbüs ettiği gerekçesiyle seçimlere katılmama kararı almıştır (Akdere, 2010, s. 444).

26 Mayıs 1946 tarihinde yapılan belediye seçimlerinden önce, İnönü'nün memleket turu ile halkı seçimlere katılmaya davet etmesi ise, iktidarın halka dayandığını kabul etmeye başlamasını ortaya çıkarmaktadır (Karpaz, 2010, s. 244).

Kuruluşundan yalnızca altı ay sonra genel seçimlere katılan DP için en büyük moral, halkın tek parti düzeninden sıkılmış olması olmuştur. Bütün bunların yanı sıra, Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşı olan Mareşal Fevzi Çakmak, emekliye ayrılmasından mesul tuttuğu İsmet İnönü'ye karşı çıkmak için, 1946 yılında DP listesinden bağımsız aday olmuş,

akabinde ise DP'nin muvazaa partisi olduğunu öne sürerek 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi'ni⁶ kurmuştur (Limoncuoğlu, 2018, s. 6).

Çok partili hayata geçiş aşamasının ilk sınavı olan ve tek dereceli seçim sisteminin ilk kez uygulandığı 21 Temmuz 1946 genel seçimin sonucu ise tablo 1'deki gibi olmuştur;

Tablo 1. 1946 Genel Seçim Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI
Cumhuriyet Halk Partisi	397	85,4%
Demokrat Parti	61	13,1%
Bağımsız	7	1,5%
Toplam	465	100%

Kaynak: (Varlık ve Ören, 2001, s. 174)

Tablo 1'den de görüldüğü üzere, 1946 seçimlerinden sonra meclise giren 465 milletvekilinden 397'si Cumhuriyet Halk Partisi, 61'i Demokrat Parti, 7'si ise Bağımsız vekillerden oluşmaktadır. Seçimlerden sonra yeni hükümeti kurmakla görevli olan Peker'in anlattıklarına göre, seçim sonucu protestoları günlerce sürmüş, hatta kalabalık polis gücüyle dağıtılmıştır (Karpas, 2014, s. 252). CHP'nin yeni hükümeti kurması üzerine bu protestolar sona erse de hükümete karşı olan memnuniyetsizlik devam etmiştir.

Türk Demokrasi Tarihi'nde 'Hileli Seçim' olarak da adlandırılan 1946 seçimlerinden sonra başlayan iktidar ile muhalefet arasındaki gerginlik 1947 yılında zirveye ulaşmış ve 1947 yılının temmuz ayında yapılan meclis toplantısında Başbakan Peker'in, Menderes'e psikopat demesi ipleri koparan son olay olmuştur. Bu hakaret karşısında DP milletvekilleri topluca meclis salonunu terk etmiştir (Çolak, 2002, s. 10). O dönem cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü iki parti arasındaki gerginliği önlemek için yayınladığı 12 Temmuz Beyannamesi'nde şu sözleri kullanmaktadır;

...başlıca iki parti arasındaki temel farkın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti anlamını taşıdığı için gözümde çok önemlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır. Büyük vatandaş kitlesi, iktidar şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir (Ulus Gazetesi, 1947).

DP yöneticileri, İsmet İnönü'nün bu sözlerinden memnun kalsa da partiler arasındaki gerginliği bitirmek için yeterli olmamıştır. Bu olayın en önemli sonucu ise, 9 Eylül 1947'de Recep Peker'in istifa etmesi ve yerine 10 Eylül 1947 tarihinde Hasan Saka'nın başbakan olmasıdır. Ancak, geçen süre zarfında, istenilen başarı yakalanamadığı için, 14 Ocak 1949 tarihinde Hasan Saka hükümeti de istifasını vermiştir. İstifanın ardından yeni hükümet kurmakta zorlanan Halk Partisi'nin yardımına güçlü demokrasi oluşturmak niyetinde olan Şemsettin Günaltan yetişmiştir. Nitekim Günaltan'ın yaptığı ilk icraat DP Genel Merkezi'ni ziyaret etmek olmuştur. Bu hareket, başlarda DP tarafından iyi niyet göstergesi olarak (Özer, 2012, s. 54) kabul edilse de zaman içerisinde iki parti tekrar karşı karşıya gelmiştir. Çok partili hayata geçiş dönemi boyunca, CHP, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda geri adım atma ve seçmeli din dersi uygulaması gibi birçok yeniliğe imza atarak, DP'nin anlayışına yaklaşmaya

⁶ Millet Partisi hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Çiçek, 2014, s. 30).

çalışmış ve böylece partiler demokrasisinin, ikiz parti demokrasisine evrilmesine sebep olmuştur (Timur, 2003, s. 82).

16 Şubat 1950’de Milletvekilleri Seçim Kanunu’nun ve gizli oy, açık tasnif ilkesinin kabulünden sonra, 24 Mart 1950 tarihinde TBMM’de seçim kararı alınmıştır. 14 Mayıs 1950’de %89,3 katılım oranı (7.953.085 seçmen) ile gerçekleştirilen seçimlerin sonucu tablo 2’deki gibi olmuştur;

Tablo 2. 1950 Genel Seçim Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI
Demokrat Parti	416	55.2%
Cumhuriyet Halk Partisi	69	39.6%
Millet Partisi	1	4.6%
Bağımsız	1	0.6%
Toplam	487	100%

Kaynak:(<https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, adresinden 14 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.)

Tablo 2’den de görüldüğü üzere, 1950 seçimlerinden sonra meclise giren 487 milletvekilinden 416’sı Demokrat Parti, 69’u Cumhuriyet Halk Partisi, 1’i Millet Partisi ve 1’i Bağımsız vekillerden oluşmaktadır.

Sonuç itibariyle, ‘Beyaz İhtilal’ adı verilen 1950 seçiminde, halkın ‘Yeter! Söz Milletindir!’ demesiyle birlikte, 27 yıllık tek parti iktidarı dönemi sona ermiş ve çok partili hayata tam anlamıyla geçiş yapılmıştır (Kartal, 2003).

Öte yandan, demokrasiye geçiş süreci olarak da adlandırılan, savaşın bittiği 1945 yılı ile iktidarın değiştiği 1950 yılı arası demokratikleşme sürecinde yazılı basınında⁷ önemli bir yeri olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

2.3. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

Çok partili hayata geçiş sürecinde muhalefet partisi olarak 23 parti kurulmuş olsa da bu partilerin içinden CHP’nin en güçlü rakibi olmayı başaran DP, 17 Ekim 1948 ve 16 Ekim 1949 tarihinde yapılan ara seçimlere seçim güvenliği olmadığı gerekçesiyle katılmamıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlere ise katılmış ve bu seçimden %55,2 oy oranıyla galip çıkmıştır.

Yirmi yedi yıllık tek parti iktidarı döneminden sıkılmış olan halk, DP’nin seçimleri kazanmasını büyük sevinçle karşılamış (Çavdar, 1983, s. 2068) ve 22 Mayıs 1950 günü yapılacak meclis toplantısına, her şehirden, seçimi kazanan vekilleri törenle yollamıştır. Yapılan meclis toplantısında Celal Bayar cumhurbaşkanı, Refik Koraltan meclis başkanı seçilirken, Adnan Menderes başbakan olarak seçilmiş ve başbakan olarak hükümeti kurma görevini kısa sürede yerine getirmiştir.

⁷ Bahsi geçen gazeteleri ‘Tan, Vatan, Akşam, Tasvir-i Efkâr, Tanin ve Cumhuriyet’ gazeteleri oluşturmaktadır.

Kabinenin kurulmasından dört gün sonra Menderes Hükümeti, iktidar döneminde gerçekleştireceği icraatları DP meclis grubuna sunmuştur. Bu icraatlar;

- Hayatın ucuzlatılması
- Üretim hacminin ve istihdamın artırılması
- Maliyetlerin düşürülmesi
- Vergi adaletinin sağlanması
- Özel girişim alanının mümkün olduğu kadar genişletilmesi
- Gereksiz görülen devlet iktisadi teşekküllerinin kaldırılması
- Yabancı sermayenin teşvik edilmesi
- Grev hakkının kanunlaştırılması
- İşçilere ücretli izin ve tatil haklarının tanınması
- Memurların haklarının korunması
- Irkçılık ve komünizm gibi akımlarla mücadele edilmesi
- Barışçıl dış politikadan oluşmaktadır (Eroğul, 2003, s. 98).

Bu açıklamaların üzerine çok sayıda milletvekili görüş bildirmiştir. Bir kısım DP milletvekili hükümet programına olumlu bakarken; bir kısım DP vekili, Arapça ezan, halk evlerinin yeniden düzenlenmesi, doğu bölgelerine gereken önemin verilmesi gibi konular üzerinde durmuştur. Muhalefet partisi olan CHP vekilleri ise son sözün muhalefete bırakılmasını istemiş ancak isteklerinin reddedilmesi sonucunda meclis salonunu terk etmiştir. CHP'li vekillerin yanı sıra, 416 DP milletvekilinden 126'sı da oylamaya katılmamıştır. Katılmama sebeplerini ise, başbakan olarak Menderes'i istemedikleri ve hükümet programının yetersiz görmeleri olarak açıklamışlardır. Sonuç olarak, Menderes Hükümeti, 282 milletvekili oyuyla kabine güvenoyunu sağlamıştır.

DP, vaatleri arasında bulunan anti demokratik yasalarla getirilen sınırlamaların kaldırılacağı yönündeki vaatlerinin uygulama kısmına, 16 Haziran 1950 tarihinde Arapça ezan yasağının kaldırılmasıyla başlamıştır. Bunun akabinde yapılan, Çankaya köşkünün halka açılması, İnönü'nün treni ve yatının halkın hizmetine sunulması gibi uygulamalarla (Albayrak, 2004, s. 189) halkın sempatisini daha da kazanmayı başarmıştır. Zaman içerisinde bu uygulamalara, devlet dairelerine Atatürk portresini asmak ve Nazım Hikmet'i serbest bırakmak gibi uygulamalar da ilave edilmiştir. Bunun yanı sıra, dinin, toplum üzerinde etkili bir faktör olduğunu fark eden DP, din dersinin ilkokullarda okutulmasını da zorunlu kılmıştır. Yaptığı yenilikler ile kısa süre içerisinde büyük yol kat eden DP, 3 Eylül 1950 yılında yapılan belediye seçimlerinde 600 belediyeden 560'ını kazanmayı başarmıştır (TBMM, 1950).

1950-1954 yılları arasında altın yıllarını yaşayan DP, 1950 yılında yapılan genel seçimlerdeki başarısını korumak ve bu başarısını 1954 yılında yapılacak olan genel seçimlerde de devam ettirmek adına, 1953 yılında memurlara fazla maaş verilmesini öngören kanunu çıkarmıştır (Aslan, 2014, s. 73). Ayrıca, ABD'nin Marshall Yardımı adıyla Türkiye'ye yaptığı yardımların büyük bir kısmını, tarım sektörü için kullanmış ve böylece kırsal kesimin kendisine olan desteğini daha da arttırmıştır (Çağrı, 1996, s. 11).

DP iktidarının ikinci genel seçimi olan 2 Mayıs 1954 seçimlerinin yapılmasına, 11 Şubat 1954 tarihinde DP meclis grubunda karar verilmiştir (Bölükbaşı, 2005, s. 178).

Nitekim %88,6 katılım oranı (9.095.617 seçmen) ile 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan ve çoğunluk sistemi uygulanan seçimin sonucu, tablo 3'teki gibi olmuştur;

Tablo 3. 1954 Genel Seçim Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI
Demokrat Parti	503	58.4%
Cumhuriyet Halk Partisi	31	35.1%
Cumhuriyetçi Millet Partisi	5	5.3%
Köylü Partisi	-	0.6%
Bağımsız	2	0.6%
Toplam	541	100%

Kaynak:(<https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, adresinden 14 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.)

Tablo 3'ten de görüldüğü üzere, 1954 genel seçimlerine Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Köylü Partisi olmak üzere dört parti katılmıştır. Seçim sonuçlarına göre DP, 1950 yılı seçimlerinde sağladığı başarıyı daha da arttırarak, partisinden 503 milletvekilini meclise sokmayı başarmıştır. Dönemin önemli basın yayın organlarından olan Zafer Gazetesi, seçim sonucunu, 'Halk Partisi'nin Müthiş Hezimet'i' başlığıyla duyurmuştur. DP ise, bu seçimlere hile karıştırıldığını iddia etmiştir. Nitekim İnönü'ye göre bu seçimlerde, "CHP yenilmemiş, DP kazanmıştır" (Koçak, 2017).

1954 genel seçimlerinden büyük zaferle çıkan DP, tek başına iktidar olmanın kendisine verdiği güven ile otoriter bir tutum takınarak, karşıt görüşlere tahammülsüz tavır takınmaya başlamıştır (Bakan ve Özdemir, 2013, s. 14). Bu tavırları ve tavırların sonuçlarını, boykot etmek amacıyla 23 Eylül 1955 ve 13 Kasım 1955 tarihinde yapılan Belediye Seçimlerine, muhalefet partileri olan, Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi katılmamıştır (Pancaroglu, 2006, s. 57-58).

Tarih 29 Kasım 1955'e geldiğinde ise, on yıllık geçmişe sahip DP en sert grup toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı başta olmak üzere birçok bakan görevinden istifa etmiş ve birçok milletvekili sert eleştirilerde bulunmuştur (Güzelipek, 2017, s. 85). Bu olayların karşısında dayanacak gücü kalmayan Adnan Menderes ise 30 Kasım 1955 tarihinde istifa etmiştir. Ancak, Celal Bayar'ın, hükümeti kurma görevini yine Adnan Menderes'e vermesi sonucu, yeni hükümet 8 Aralık 1955 günü Menderes tarafından kurulmuştur (Teksoy, 2013, s. 221).

1955-1956 yılları ise, Menderes için oldukça sarsıcı yıllar olmuştur. Muhalefet partilerinin yanı sıra, DP'den ayrılan bir kısım vekilin kurduğu Hürriyet Partisi, Menderes'e, 1958 yılında yapılacak olan genel seçimleri 1957 yılına almaktan başka çare bırakmamıştır. Bunun akabinde DP meclis grubunda, seçimlerin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılması kararı alınmıştır. Seçimlerden önce yaşanan en önemli olay ise, eski Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda DP'nin kurucularından olan Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün "DP savunduğu ilkelerden ayrılmıştır" (Cumhuriyet Gazetesi, 1957) diyerek partiden istifa etmesi olmuştur. DP için zor

yılları başlatacak olan seçim, 12.078.623 kayıtlı seçmenden 9.250.949 seçmenin katılımıyla 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimin sonucu ise tablo 4'teki gibi gerçekleşmiştir;

Tablo 4. 1957 Genel Seçim Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI
Demokrat Parti	424	48.6%
Cumhuriyet Halk Partisi	178	41.4%
Cumhuriyetçi Millet Partisi	4	6.5%
Hürriyet Partisi	4	3.5%
Bağımsızlar	0	0%
Toplam	610	100%

Kaynak: (<https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> adresinden 14 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.)

Tablo 4'ten de görüldüğü üzere, 1957 genel seçimine katılan partiler; Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi'dir. Bu partilerden birisi olan DP'nin oylarında önceki yıllara oranla hızlı bir düşüş gerçekleşmiş olsa da 1950, 1954, 1957 seçimleri olmak üzere üç seçimi üst üste kazanarak Türk Siyasal Hayatına adını yazdırmayı başarmıştır.

Seçimlerden bir kez daha galibiyetle çıkan DP'nin, 1 Kasım 1957 tarihinde gerçekleştirdiği meclis toplantısında, Celal Bayar bir kez daha cumhurbaşkanı seçilirken, meclis başkanlığına Refik Koraltan seçilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1957). Dönemin muhalefet partisi olan CHP'nin ise 1957 seçimleri ile meclisteki konumunu daha da arttırdığı açıkça görülmektedir.

Öte yandan, bu dönemde iki parti arasındaki çekişmeler gün geçtikçe artarak devam ederken hükümetin bütün çabalarına rağmen ekonomik denge sağlanamamış (Özer, 2012, s. 108) ve 4 Ağustos 1958 yılında Türkiye tarihinin ikinci devaluasyonu⁸ gerçekleşmiştir. Ekonominin en kötü seviyede olduğu 1958 yılında, ekonomik sorunlar giderek daha da artmış ve karaborsa, kuyruk gibi uygulamalar kendini göstermeye başlamıştır. Bunun akabinde, iktidarın izlediği politikalar giderek sertleşmiş ve muhalefet partilerinin çalışma koşulları engellenmeye başlanmıştır. Bu durum karşısında muhalefette partiler arası birleşmeye gidilirken, 1958 yılının ekim ayında Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşmiş, kasım ayında ise Hürriyet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılmıştır. Menderes ise bu birleşmeyi Haçlı İttifakı (Eroğul, 2003, s. 181) olarak değerlendirmiş ve bu birleşmeye cevap niteliğinde olan Vatan Cephesi'nin kurulmasını istemiştir. Bu cephenin kurulmasıyla birlikte iki taraf arasındaki gerginlik daha da artmış ve ülkenin kaosa sürüklenmesine sebep olmuştur (Bulut, 2009, s. 10).

Bunun akabinde, 12 Ocak 1959 günü yapılan CHP 14.Kurultayı'nda, parti, hak, özgürlük ve modern hukuk devletinin gereklerini içeren İlk Hedefler Beyannamesi'ni⁹ yayınlamış ancak toplumun özgürlükten ziyade ekonomik refaha önem verdiğini bilen DP, bu beyannameyi dikkate almamayı tercih etmiştir (Tuğluoğlu, 2017, s. 302).

⁸ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.sozcu.com.tr/2018/ekonomi/devaluasyon-nedir-turkiyenin-devaluasyon-gecmisi-oub1-2428308/> adresinden 18 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

⁹ İlk Hedefler Beyannamesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Tuğluoğlu, 2017, s. 277-310).

Menderes'in 1959 yılının şubat ayında Londra'da uçak kazası geçirmesi ve İnönü'nün kaza sonrasında Menderes'e geçmiş olsun dileklerini bizzat ileterek onu tren garında karşılaması olayları biraz olsun yumuşatsa da Celal Bayar'ın 'CHP'ye güven olmaz' demesi sonucu olaylar tekrar eski halini almıştır. Nitekim 1959 yılının Nisan ayında 46 milletvekili ile Ege bölgesinde geziye çıkan İnönü'nün, ilk durak yeri olarak, Yunan Ordusu Başkumandanı Trikopis'i esir aldığı yer olan Uşak'ı seçmesi ve basın bu olayı Büyük Ege Taarruzu başlığıyla lanse etmesi DP taraftarlarını fazlasıyla rahatsız etmiştir. İnönü'ye tezahürat yapan halk ile halkı dağıtmak için güç kullanan polis arasında çatışma çıkması ve sözlü hakaretlerin yanı sıra DP savunucusu olan bir partizan tarafından İnönü'ye taş atılması iktidar ve muhalefet arasındaki gerginliği arşa çıkarmıştır. Uşak'tan sonraki durağı Manisa ve Manisa'dan sonraki durağı İzmir olan İnönü, bu tür olayların kendisini yıldıramayacağını ifade eden konuşmalar yapmayı da ihmal etmemiştir. Ancak bu olayları basına lanse eden gazetenin yazıldığı matbaanın basılması ve tahribata uğratılması sonucu İnönü, 4 Mayıs 1959'da İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Bu olaylar üzerine İstanbul'a dönen İnönü'nün Topkapı Surları yakınlarında da saldırıya uğraması iktidarı son derece rahatsız etmeye başlamış ve 6 Mayıs 1959 tarihinde DP Meclis Grubu olağanüstü toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda bazı milletvekilleri, İnönü'yü "memleketi ihtilale sürüklemek" suçuyla itham etmiş ve kesinlikle politika dışına atılması gerektiğini savunmuştur (Albayrak, 2004, s. 526).

Tarih, 11 Eylül 1959'u gösterdiğinde, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberinde üç milletvekilinin gittiği Çanakkale'de protestolar ile karşılaşması ve muhalefet partisine mensup bazı milletvekillerinin gözaltına alınması iktidar-muhalefet ilişkisinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Bulut, 2009, s. 136). DP ve muhalefet arasındaki gerginliği asıl zirveye çıkaran olay ise 3 Nisan 1960 tarihinde Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde meydana gelen Yeşilhisar olayıdır¹⁰.

Gelişen tüm bu olaylar karşısında, muhalefetin giderek güçlenmesinden rahatsız olan DP, en güçlü rakibi olan CHP'den kurtulmak ve etkisiz hale getirmek amacıyla 18 Nisan 1960 tarihinde Tahkikat Komisyonu'nu kurmuştur. 27 Nisan 1960 tarihinde çıkardığı 7468 sayılı yasa ile geniş yetkiler tanınan (Esen, 2010, s. 21) komisyonun yaptığı ilk icraat, TBMM tutanaklarının yayımlanmasını yasaklamak olmuştur.

Kanunun kabul edilmesinden bir gün sonra, 28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul'da öğrenci olaylarının başlaması ve bu olayların büyümesi üzerine hükümet gece sokağa çıkma yasağı ilan etmiş ve İstanbul Üniversitesi geçici süreyle tatil edilmiştir. Olaylar, 29 Nisan 1960 tarihinde Ankara'ya da sıçramış ve "Menderes istifa, diktatörlük kahrolsun!" sözleri sarf eden öğrencilerin bulunduğu binaya polis tarafından ateş açılmıştır (Giritlioğlu, 1965, s. 129). Bu olaylara oldukça sinirlenen Menderes ise,

Bunlar nizam ve devlete karşı gelmenin ne demek olduğunu anlamakta gecikmeyeceklerdir. Zavallı başlarını nizamın sarsılmaz kayalarına vurarak kendilerine gelecekler ve korkarım ki o zaman bu bedbahtlar biraz geç kalmış olacaklardır (Eroğul, 2003, s. 246) demiştir.

Menderes'in son gezisi olan 25 Mayıs 1960 tarihindeki Eskişehir gezisinde, kendisini karşılayan hava subaylarının başbakana arkasını dönerek onu protesto etmesi ve konuşma

¹⁰ Yeşil Hisar olayları hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Aslan, 2014, s. 117).

sırasında hoparlörünün telinin kesilmesi gibi olaylar aslında yakın gelecekte olacak olayların habercisi niteliğindedir. Nitekim 27 Mayıs 1960 tarihinde, TSK'ya mensup otuz yedi subay tarafından gerçekleştirilen darbeye Menderes Kütahya'da, Bayar ise Çankaya'da derdest edilmiş, DP'nin siyasi yaşamı sona erdirilmiştir.

3. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokrat Parti'nin (DP) İktidar Dönemlerine Ait Etik Olmayan Davranışları

Bu bölümde, 1923-1950 yılları arasında iktidarda bulunan CHP ile 1950-1960 yılları arasında iktidarda bulunan DP'nin etik dışı uygulamaları tarihten verilen örnekler aracılığıyla açıklanmaya çalışılacaktır. Bu uygulamalardan bazıları; Yassıada Yargılamalarında TCK'nın 146.maddesine göre anayasayı ihlal suçu olarak nitelendirilen ve devlet aleyhine işlenmiş suçlar kapsamında açılan Anayasayı İhlal Davası'nı¹¹ kapsamaktadır.

3.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Siyasal Yolsuzluk Davası: Yavuz-Havuz Meselesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasal yolsuzluk davası olan ve Yavuz-Havuz Davası olarak bilinen, Osmaniye Vekili ve Bahriye Eski Bakanı İhsan Bey ile Bilecik Milletvekili Fikret Bey'in Yavuz Zırhlısının onarım ihalesinde yolsuzluk yaptığı iddiasıyla Yüce Divan'da yargılanıp hüküm giymeleri ile sonuçlanan olaydır (Mehmetefendioğlu ve Gürel, 2014). 16 Nisan 1928 tarihinde sonuçlanan davada eski bakan İhsan Bey hakkında görevi kötüye kullanmak ve rüşvet alma girişiminden iki yıl hapis ve iki yıl memuriyetten men cezasına karar verilmiştir (Gençosman, 1976; Tan, 2005, s. 186).

3.2. Ticaret Vekili Ali Cenani Bey Davası: Zahire Yolsuzluğu

1924-1926 yılları arasında Ticaret Vekilliği yapan Ali Cenani Bey'in yaptığı resmi olmayan sözleşme ve anlaşmalar Cumhuriyet tarihinin ikinci yolsuzluk davası olarak tarihe geçmiştir. Bu dava süreci, Cenani Bey'in görevini kötüye kullanmaktan zimmetine para geçirmeye, vekâlete tahsis edilen 500.000 lirayı asıl amacı dışında Ankara ve Adapazarı'ndaki bazı fabrikaların inşa ve ihyasında kullanmaya kadar birçok meseleyi kapsamaktadır (Kocaman, 2006).

Yüce Divan'da yargılanan ikinci milletvekili olan Ali Cenani Bey'in hakkında açılan davanın 14 Mayıs 1928 tarihinde sonuçlanmasının akabinde Cenani Bey'in görevi suiistimalden dolayı bir ay hapis ile dört ay rütbe ve memuriyetten mahrumiyetine karar verilmiştir (Akan, 2016, s. 135).

3.3. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Seçimleri Akabinde Basın Yasağı Uygulaması

DP'nin seçimde hile yapıldığını ve iktidar partisi tarafından üzerinde baskı kurulduğunu iddia etmesi üzerine, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı seçimler üzerine tartışma açan ya da açmaya kalkışan basına karşı seçimleri tartışmayı yasaklamış ve bu yasağa uymayan gazeteleri de kapatmıştır (Koçak, 2017, s. 42; Kubilay ve Pehlivan, 2019, s. 36).

¹¹ Bu çalışmada, Yassıada Yargılamaları kapsamında 'Anayasa'yı ihlal davası' olarak görülen 'CHP'nin mallarına el konulması, Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi, milletvekilleri seçim kanununun demokrasiye aykırı şekilde değiştirilmesi, toplantı ve gösterilerin kısıtlanması ve Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ile komisyona olağanüstü yetkiler verilmesi' davaları incelenmiş olup, diğer davalara konunun muhtevası nedeniyle yer verilmemiştir.

3.4. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 Yılında Yapılan Seçimlerde Hakkârî İlinden Tam Oy Alması

1950 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde 19.302 kayıtlı seçmen bulunan Hakkârî'de 12.384 kişi oy kullanmış ve seçimleri kazanan CHP 12.384 oy almıştır (YSK, 1950).

Bu verilerden kesin bir sonuç elde edilememekle birlikte DP adayı Mithat Eriş'in son anda adaylıktan çekilmesi ve CHP adayı Selim Seven'in tek başına seçime katılarak milletvekili seçilmesi (Atlı, 2013, s. 535) ile ilgili şüpheler ve seçimlere hile karıştırıldığı iddiaları günümüzde dahi tartışılmaya devam edilmektedir.

3.5. 5830 Sayılı Yasa ile Halkevlerinin Kapatılması (11 Ağustos 1951)

Halkevlerinin kapatılmasını öngören 5830 sayılı yasanın, 8 Ağustos 1951 tarihli oturumda, mecliste 340 evet oyu alması sonucu, yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve böylece DP cephesinden CHP ile bağdaşmış olarak görülen Halkevleri kapatılmıştır. Halkevlerinin kapatılmasıyla ilgili konuşan İnönü, "İktidarın yirmi yıllık bir feyiz ocağını günlük politika arzularına kurban etmesi zihinleri durduracak bir faciadır." (Vakit Gazetesi, 1951) diyerek konuyu özet niteliğinde ifade etmiştir.

3.6. 6051 Sayılı Kanun ile 5680 Sayılı Basın Kanunu'nun 36. Maddesinin Birinci Fıkrasında Yapılan Değişiklik (23 Şubat 1953)

Bu yasa ile gazetecilerin ceza alması kolaylaştırılmış, verilen para cezaları artmış ve ilanların dağıtımı ile ilgili matbaalara mali açıdan baskı kurulmuştur (Demirel, 2011, s. 201).

1954 yılında bu kanun daha da genişletilerek basın mensuplarının ispat hakkı ortadan kaldırılmış ve yazılarında muhalefet partisini savunan birçok gazeteci ispat hakkı bulunmaksızın mahkûm edilmiştir (Kabacalı, 1994, s. 238).

CHP Tokat Milletvekili Faruk Ayanoglu, Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra basın kuruluşları ve gazetecilere yönelik yaptırımlarını, haklarında adli takibat yapılan gazeteci, hüküm giyenleri, para ve kapatma cezalarını öğrenmek için bir soru önergesi vermiştir. Dönemin Adalet Vekili Esat Budakoğlu ise bu konu hakkında 1950-1958 yılları arasında toplam 811 gazetecinin hüküm giydiğini, 9 basın yayın organının kapatıldığını (*Yeni Sabah, Halkçı, Ulus, Medeniyet, Dünya ve Vatan Gazeteleri ile Kim, Altı Ok, Akis Dergisi*) ve gazetecilerin çeşitli oranlarda para cezası aldığını söylemiştir (Deniş, 2021, s. 40).

3.7. 6195 Sayılı CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye İadesi Hakkında Kanun (16 Aralık 1953)

CHP'nin parti binalarına, eşya ve araçlarına, Ulus Gazetesi ve matbaasına kısacası partinin tüm mal varlığına el koyulmasını öngören kanun tasarısını eleştiren CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar, DP'nin "Devri sabık yaratmayacağız", "hukuk devleti kuracağız" diyerek iktidara geldiğini ancak iktidara geldiği ilk günden itibaren CHP'yi ortadan kaldırmak için uğraştığını iddia etmiştir (Uyar, 2017, s. 88). Bu bağlamda, bir bildiri yayımlayan Sancar, tasarının, Anayasa'ya, İnsan Hakları Beyannamesi'ne, millet iradesine ve DP tüzüğüne aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak, bütün bunlar sonuç vermemiş ve 14 Aralık günü 341 milletvekilinin kabul oyu ile CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye İadesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 15 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından da

onaylanan kanun, 16 Aralık 1953'te Resmî Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Uyar, 2017, s. 89).

DP'nin 'revanşist' tarza sahip olduğunu gösteren söz konusu kanun (Kuyaş, 2002, s. 294), Anayasa Mahkemesi'nin 11 Ekim 1963 tarihli ve 963/124 sayılı kararıyla mülga edilmiştir.

3.8. Kırşehir'in İlçe Haline Getirilmesi (30 Mayıs 1954)

1954 seçimlerinden sonra iktidarını sağlamlaştıran DP'nin ilk icraatı, DP'ye oy vermediği gerekçesiyle il olan Kırşehir'i 30 Mayıs 1954 tarihinde ilçe konumuna düşürmek¹² ve akabinde Nevşehir iline bağlamak olmuştur (Atayakul, 2007, s. 230). Ancak Kırşehir, 1957 seçimleri öncesi oy kaygısı taşıyan DP tarafından 12 Haziran 1957 yılında tekrar il statüsüne kavuşturulmuştur.

3.9. 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun (13 Haziran 1954)

Bu kanun ile bir parti tarafından reddedilen bir adayın sonraki seçimlerde başka partiden aday olmasının yasaklanması, devlet memurlarının aday olabilmesi için altı ay önce görevinden istifa etmesinin zorunlu hale getirilmesi, muhalefet partilerinin karma liste oluşturulmasının yasaklanması ve devlet radyosundan yararlanmaktan mahrum bırakılması gibi değişiklikler yapılmıştır¹³.

3.10. 6761 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (30 Haziran 1956)

30 Haziran 1956 tarihli 6761 sayılı kanun ile siyasi partilerin ve vatandaşların seçim dönemi haricinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapması yasaklanmıştır. Ayrıca bu kanun, açık hava toplantılarının yasaklanması, kapalı yerde yapılacak toplantıların en büyük mülki amirin iznine bağlanması, gösteri yürüyüşlerinde nutuk söylenmemesi ve suça teşvik edici hareketlerin yapılmaması gerektiğini, aksi takdirde kalabalığın dağıtılması için silah kullanılacağını da açıkça ifade etmiştir (Tuğluoğlu, 2016, s. 155-185).

3.11. Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması (18 Nisan 1960)

18 Nisan 1960 yılında, muhalefetin kanuni sınırlarını zorladığına ilişkin DP'nin iddialarını soruşturmak için kurulan Tahkikat Komisyonu'nun üyelerinin tamamının DP'lilerden oluşması ve bu komisyona verilen olağanüstü yetkiler çerçevesinde basına sansür uygulama ve komisyonun çalışmalarına engel olanlara hapis cezası verebilme yetkisinin bulunması, Anayasa'ya aykırılık teşkil etmektedir (İnan, 2008, s. 121-122).

Bütün bunların yanı sıra;

- 1950 yılında yapılan Konya Kadınhanı İlçe Kongresinde, fes ve sarık giyimine izin verilmesi, tekke ve zaviyelerin tekrar açılması ve birden fazla evlenmeye izin verilmesi

¹² Nitekim Menderes, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin ardından yapılan Yassıada Mahkemeleri'nin duruşmasında Kırşehir'in ilçe haline getirilme kararını, 'fahiş hata' olarak nitelendirmiştir.

¹³Konu hakkında daha detaylı bilgi için; bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001015ss0023.pdf> adresinden 21 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

gibi laiklik ve cumhuriyet karşıtı isteklerin il ve ilçe kongrelerinde gündeme gelmesi (Öymen, 2009, s. 171),

- 1950 yılında bir Devlet Bakanı'nın katıldığı Çorum İl Kongresinde bazı delegelerin kadın resimlerinin yasaklanması, kadın memurların işten çıkarılmasını önermesi ve bu önerilerin kongrece kabul edilmesi (Çizmeli, 2007, s. 203),
- DP'nin Kore'ye asker gönderme konusunda muhalefete danışmaması hatta muhalefetin yetki meclise aittir itirazını değerlendirmeye dahi almaması (Gül, 2014, s. 8),
- 8 Ağustos 1951 tarihinde DP Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in mecliste yaptığı konuşmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e diktatör demesi (Meydan, 2017, s. 209),
- CHP milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın 9 Eylül 1951 tarihinde Ulus Gazetesinde yazdığı 'Gözü Kapalı Oy Verme' başlıklı yazısı yüzünden DP'lilerin meclisteki üstünlüğü sayesinde milletvekili dokunulmazlığını kaldırmalarını talep etmeleri DP'nin ilk baskı işaretlerinden olup (TBMM Tutanak Dergisi, 1951; İlyas, 2018, s. 357),
- DP daha muhalefet cephesindeyken grev hakkının işçilere verilmesi gerektiğini savunmasına ve grev hakkı ile ilgili kanun tasarısı hazırlatmasına rağmen, on yıllık iktidar döneminde bu hakkı hiç yasallaştırmaması hatta kanun tasarısını meclise dahi sunmadan geri çekmesi (Şağan, 2014, s. 12),
- 1954 genel seçimlerinden sonra, CHP ile yakınlığı bilinen bürokrasinin, hükümete olan karşıtlığını ortadan kaldırmak için, devlet memurlarını görevden alma ve erken emekliye sevk etme yetkisini hükümete veren kanunun kabul edilmesi (Ahmad, 1976, s. 126),
- 1954 genel seçimlerinden 1961 yılına kadar geçen sürede muhalefetin radyodan sesini duyurmasının DP yönetimi tarafından imkânsız hale getirilmesi (Kubilay ve Pehlivan, 2019, s. 30),
- Menderes'in 1955 yılında DP meclis grubundaki arkadaşlarına "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz" diye hitap etmesi (Aydemir, 2000, s. 258) ve 20 Ekim 1957 tarihinde Adana'da "İstanbul'u ikinci Mekke, Eyüp Sultan Camisini de ikinci Kâbe yapacağız" vaatli konuşma yapması" (Özçelik, 2012, s. 103),
- DP döneminde sanayi alanında yapılan yatırımların iktisadi faydalılıktan çok oy kaygısıyla belirlenmesi ve particilik, adam kayırma gibi adımlara yönelmesi (Keskin, 2012, s. 122) etik olmayan davranışlar arasında sayılabilmektedir.

Özetle, CHP'nin 1946 seçimlerinde yapılan yolsuzlukları basına yansıtılmasını engellediği gibi, benzer baskının 1957 seçimlerinden sonra DP tarafından uygulanması (Kaçmazoğlu, 2012, s. 27) DP'nin tek partili döneme ait eleştirdiği birçok hatayı, 1950 sonrası iktidara gelince kendisinin sürdürdüğüne işaret etmektedir (Ahmad, 1976, s. 134).

SONUÇ

29 Ekim 1923 yılında halk için yeni bir yönetim şekli olan Cumhuriyet'in ilan edilmesinin hemen akabinde yapılan ilk seçimde oybirliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Paşa seçilirken, Mustafa Kemal ile yakın siyasal iş birliği içerisinde bulunan İsmet Paşa ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk hükümetini kurmakla görevlendirilmiştir. Öte yandan, 431 Sayılı yasa ile 3 Mart 1924 tarihinde ulusal, laik ve demokratik değerler ile çelişen halifeliğin kaldırılması Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli olaylarından biri olmakla birlikte bu olay Türk Devrimi'nin yolunu açan bir gelişme niteliğini de taşımaktadır.

Mustafa Kemal, Eylül 1923'te kurulan Halk Fırkası'nın tek başına demokratik ortam yaratamayacağı düşüncesiyle 1925 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın, 1930 yılında ise Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasını teşvik etmiştir. Ancak çeşitli sebeplerle çok partili yaşama geçiş denemeleri başarısız olmuş ve 1924 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 yılında ise Cumhuriyet Halk Partisi adını alan kurucu parti, ilk muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisi'nin kuruluşuna dek ülkedeki tek parti olma özelliğini devam ettirmiştir.

1945 yılında 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkarılması 7 Ocak 1946 yılında Celal Bayar'ın önderliğinde Koraltan, Menderes ve Köprülü tarafından DP'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Kurulmasıyla birlikte çok partili hayata geçişi tam anlamıyla sağlayan DP, zamanla CHP'nin en güçlü rakibi olmuştur. CHP'den koparak, partiyi kuran dört mebustan ikisi olan Adnan Menderes orta sınıfın toprak sahibi grubunu temsil ederken, Celal Bayar orta sınıfın cumhuriyetçi yönünü ve finansal grubunu temsil etmektedir. Nitekim 1950 seçimlerinden sonra DP'nin %55,2 oy oranıyla iktidara gelmesiyle birlikte Cumhurbaşkanı Celal Bayar olurken, Başbakan Adnan Menderes olmuştur.

1950-1954 yılları arasında altın yıllarını yaşayan DP, 1950 yılında yapılan genel seçimlerdeki başarısını korumak ve bu başarısını 1954 yılında yapılacak olan genel seçimlerde de devam ettirmek adına, ABD'nin Marshall Yardımı adıyla Türkiye'ye yaptığı yardımların büyük bir kısmını, tarım sektörü için kullanmış ve böylece kırsal kesimin kendisine olan desteğini daha da arttırmıştır. Nitekim DP 1954 genel seçimlerinde, 1950 yılı seçimlerinde sağladığı başarıyı daha da arttırarak, oy oranını %58,4'e yükseltmiştir.

1954 genel seçimlerinden büyük zaferle çıkan DP, tek başına iktidar olmanın kendisine verdiği güven ile otoriter bir tutum takınarak, karşıt görüşlere tahammülsüz tavır takınmaya başlamıştır. Bu tavırları ve sonuçlarını, boykot etmek amacıyla 23 Eylül 1955 ve 13 Kasım 1955 tarihinde yapılan Belediye Seçimlerine, muhalefet partileri olan, Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi katılmamıştır. 1955-1956 yılları ise, Menderes için oldukça sarsıcı yıllar olmuştur. Muhalefet partilerinin yanı sıra, DP'den ayrılan bir kısım vekilin kurduğu Hürriyet Partisi, Menderes'e, 1958 yılında yapılacak olan genel seçimleri 1957 yılına almaktan başka çare bırakmamıştır.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerden bir kez daha galibiyetle çıkan DP için artık zor yıllar başlamıştır. Ekonomik sorunlar artan boyutta kendisini gösterirken, 4 Ağustos 1958 tarihinde devalüasyon gerçekleşmiştir. Bunun akabinde, iktidarın izlediği politikalar giderek sertleşmiş ve muhalefet partilerinin çalışma koşulları engellenmeye başlanmıştır. Bu durum

karşısında muhalefette partiler arası birleşmeye gidilmiştir. Menderes ise bu birleşmeye cevap niteliğinde olan Vatan Cephesi'nin kurulmasını istemiştir. Bu cephenin kurulmasıyla birlikte iki taraf arasındaki gerginlik daha da artmış ve ülkenin kaosa sürüklenmesine sebep olmuştur.

1959 yılının Nisan ayında İnönü'ye Uşak gezisi sırasında taş atılması ve Topkapı Surları yakınlarında saldırıya uğraması, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberinde üç milletvekilinin gittiği Geyikli kasabasında protestolar ile karşılaşması ve muhalefet partisine mensup bazı milletvekillerinin gözaltına alınması iktidar-muhalefet ilişkisinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. DP ve muhalefet arasındaki gerginliği zirveye çıkaran olay ise 3 Nisan 1960 tarihinde Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde meydana gelen Yeşilhisar olayı olmuştur. DP, en güçlü rakibi olan CHP'yi etkisiz hale getirmek amacıyla 18 Nisan 1960 tarihinde Tahkikat Komisyonu'nu kurmuş ve bu komisyona geniş yetkiler tanımıştır. Nitekim Anayasa'ya aykırılık teşkil eden bu komisyon, DP'nin sonunu getirmiş ve 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbede Adnan Menderes ile Celal Bayar teslim alınmış ve Demokrat Parti'nin siyasi yaşamı sona erdirilmiştir.

Mamafih çalışmayı kapsayan 1923-1960 yılları arasında CHP'nin iktidar olduğu dönemde karşısında uzun soluklu muhalefet partisinin yer almaması, DP'nin ise karşısında birçok muhalefet partisinin bulunması başta olmak üzere değişen dönem ve gelişen teknoloji DP döneminde yaşanan etik dışı davranışların halka daha fazla sirayet etmesine neden olmuştur. Kısacası, ister Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonraki CHP iktidarı, ister DP iktidarı olsun her iki dönemde siyasi etik açısından ayrı ayrı incelendiğinde, her iki partinin de iktidar dönemlerinde yolsuzluk ve hile başta olmak üzere birçok etik dışı davranışının olduğu saptanmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, bu çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın açıklamalı kronolojisi (1945-1971)*. Bilgi Yayınevi.
- Akan, H. (2016). Erken cumhuriyet döneminde bir yolsuzluk olayı: Ali Cenani bey davası. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*, (3), 135-153.
- Akdere, O. (2010). 1946 genel seçimleri ve sonuçları üzerinde iktidar ve muhalefet partileri arasında yapılan tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(76), 1-26.
- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde demokrat parti (1946-1960)*. Phoenix Yayınları.
- Anayasa Mahkemesi. (1963). 4.12.1963 tarih ve E.1963/124, K.1963/243. (11572) . Resmi Gazete.
- Arda, B. (2004). *Bilim etiği ve bilim tarihi*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aslan, E. (2014). *Türkiye’nin iç siyasetinde demokrat parti (1950-1960)*. [Yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atatürk Araştırma Merkezi. (1997). *Atatürk’ün söylev ve demeçleri (I-III)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atayakul, F. A. (2007). *Türkiye’de demokrat parti döneminde genel seçimler (1950-1954-1957)*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atlı, C. (2013). 1950 yılı kars milletvekilliği ve belediye seçimleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (51), 517-540.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İkinci adam III. cilt 1950–1964 (6.baskı)*. Remzi Kitabevi.
- Ayman Güler, B. (2015). Siyasal etik. <https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/siyasal-etik-17724> adresinden 05 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Bakan, S. ve Özdemir, H. (2013). Türkiye’de 1946-1960 dönemi iktidar-muhalefet ilişkileri: Cumhuriyet halk partisi, demokrat parti’ye karşı. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 373-397.
- Bölükbaşı, D. (2005). *Türk siyasetinde anadolu fırtınası Osman Bölükbaşı*. Doğan Kitap.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü dönem demokrat parti iktidarı (1957-1960): Siyasi baskılar ve tahkikat komisyonu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 125-145.
- Cumhuriyet Gazetesi (1957). Kurucu prof. Fuat Köprülü demokrat partiden istifa etti. <https://gpa.eastview.com/cumhuriyet/newspapers/cumh19570908-01> adresinden 13 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Cumhuriyet Gazetesi (1957). Büyük millet meclisi bugün açılıyor. Dp grubu dün adaylarını seçti. <https://gpa.eastview.com/cumhuriyet/newspapers/cumh19571101-01> adresinden 13 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Cumhuriyet Halk Partisi (1939). *Chp beşinci büyük kurultay zabıtları (29 Mayıs 1939- 3 Haziran 1939)*. Ulus Basımevi.

- Cumhuriyet Halk Partisi (1935). Chp tarihi. <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi> adresinden 12 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Çağrı, E. (1996). Ortaya çıkışı ve uygulanışıyla marshall planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 275-288.
- Çavdar, T. (1983). Demokrat parti. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 2060-2075) içinde. İletişim Yayınları.
- Çevik, M. (2014). Parti devlet anlayışlı yönetim örneği; Recep Peker ve chp genel sekreterliği. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 9(4), 303-313.
- Çiçek, M. (2014). *Cumhuriyetçi köylü partisi ve türk siyasi hayatındaki yeri*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çizmeli, Ş. (2007). *Menderes demokrasi yıldızı?*. Arkadaş Yayıncılık.
- Çolak, F. (2002). Türkiye’de çok partili hayata geçiş ve demokrat parti (1945-1950). *Türkler*. (Ed. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca). Yeni Türkiye Yayınları.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye’nin uzun on yılı: Demokrat parti iktidarı ve 27 mayıs darbesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deniş, H. E. (2021). 27 mayıs 1960 darbesi sürecinde akis dergisi’nin tutumu. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 8(29), 31-48. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.930501>
- Erler Bayır, Ö. (2011). Türkiye’de çok partili hayata geçiş sürecinde solda partileşme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (45), 45-72.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat parti tarihi ve ideolojisi*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Esen, S. (2010). 18 nisan 1960 tarihli tahkikat komisyonu. *Mülkiyet Dergisi*, 34(267), 167-192.
- Gençosman, K. Z. (1976). *Yakın tarihimizde yolsuzluk ve rüşvet olayları*. ŞDL Yayınları.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk siyasi tarihinde cumhuriyet halk partisi’nin mevkii*. Ayyıldız Matbaası.
- Gül, T. (2014). Ulusal basında Türkiye’nin Kore’ye asker gönderme kararı. *Pamukkale Üniversitesi Belgi Dergisi*, (7), 871-879.
- Güzelipek, Y. A. (2017). Demokrat parti döneminde parti içi muhalefet ve kırılma anları: Tarihsel bir analiz. *Journal of History Studies*, 9(3), 77-92. <https://doi.org/10.9737/hist.2017.542>
- Haytaoğlu, E. (2015). 1945’te çok partili siyasi hayata geçişte bir ilk: Milli kalkınma partisi. <https://www.altayli.net/1945te-cok-partili-siyasi-hayata-geciste-bir-ilk-milli-kalkinma-partisi.html> adresinden 3 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- İlyas, A. (2018). Siyaset-basın düzleminde muhalif bir şahsiyet olan Hüseyin Cahit Yalçın’ın dokunulmazlığının kaldırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 352-359. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2643>
- İnan, S. (2008). *Yakın dönem türk politik tarihi*. Anı Yayıncılık.

- Kabacalı, A. (1994). *Türk basınında demokrasi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Demokrat parti dönemi toplumsal tartışmaları*. Doğu Kitabevi.
- Karpat, K. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2014). *Türk siyasi tarihi*. Timaş Yayınları.
- Kartal, C. B. (2003). Türk siyasal hayatında "beyaz ihtilal" 1950 seçimleri. *Atatürk Dergisi*, 3(4), 265-280.
- Kaştan, Y. (2006). Türkiye cumhuriyeti'nde tek partili dönemden çok partili döneme geçişte CHP'nin yönetim anlayışındaki gelişmeler(1938-1950). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 123-138.
- Keskin, Y. Z. (2012). Demokrat parti iktidarı ve günümüze yansımaları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 107-130.
- Kılavuz, R. (2003). *Kamu yönetiminde etik ve bir sorun alanı olarak yozlaşma*. Seçkin Yayınları.
- Kocaman, M. A. (2006). *Basında Ali cenani bey ve Mahmut muhtar paşa*. [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Koçak, C. (2017). *Demokrat parti karşısında chp: Bir muhalefetin analizi*. Timaş Yayınları.
- Kongar, E. (2016). *21.yüzyılda Türkiye: 2000'li yıllarda Türkiye'nin toplumsal yapısı* (48. Basım). Remzi Kitabevi.
- Kubilay, Ç. ve Pehlivan, M. (2019). Demokrat parti ve radyo: Bir ıslahat girişimi (1954). *Ankara Üniversitesi İlel Dergisi*, 6(1), 27-60. <https://doi.org/10.24955/ilef.574360>
- Kuyuş, A. (2002). *Tarih 2002*. TÜSİAD Yayınları.
- Lexpera. (1945). 4753 çiftçiyi topraklandırma kanunu. <https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/ciftciyi-topraklandirma-kanunu-6032-4753> adresinden 15 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.
- Limoncuoğlu, A. (2018). Türkiye'de üçüncü yolun başı: Millet partisi (1948). *The Academic Elegance*, 5(10), 145-155.
- Mehmetefendioğlu, M. ve Gürel, C. N. (2014). Yavuz-havuz davası. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(19), 233-267. <https://doi.org/10.14225/Joh527>
- Meydan, S. (2017). *El-cevap*. İnkılap Kitabevi.
- Öymen, A. (2009). *Öfkeli yıllar*. Doğan Kitap.
- Özçelik, M. H. (2012). 1938-1960 yılları arasında Atatürk devrimlerine karşı faaliyetlerle mücadele. *Humanities Sciences*, 7(4), 315-335.
- Özer, İ. (2012). *Demokrat parti dönemi siyasi ve sosyal hayat*. İskenderiye Yayınları.
- Özmen, A. (2022). Siyasette etiğin imkanına yönelik bir tartışma. *Düşünce Dünyasında TÜRKİZ Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (61), 57-80.
- Pancaroglu, A. F. (2006). *Yakın tarihimizde millet partisi olgusu (1948-1977)*. [Yüksek lisans tezi]. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş*. Ayrıntı Yayınları.
- Sözcü Gazetesi. (2018). Devaluasyon nedir? Türkiye'nin devaulasyon geçmişi. <https://www.sozcu.com.tr/2018/ekonomi/devaluasyon-nedir-turkiyenin-devaluasyon-gecmisi-oub1-2428308/> adresinden 18 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Şağan, A. (2014). Demokrat parti iktidarı ve grev hakkı. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 108-128.
- T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu. (2020). Etik rehberi. <https://www.etik.gov.tr/media/3l4ds2po/etik-rehber-yerel-yonetimler.pdf>. adresinden 13 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Tan, N. (2005). Atatürk ve siyasi etik. *Erdem Dergisi*, 15(44), 181-193.
- Taşkıran, C. (1994). Atatürk döneminde demokrasi denemeleri (1925-1930). *Atatürk Yolu Dergisi*, 4(14), 255-265.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1951, 21 Kasım). Kars milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında başbakanlık tezkeresi ve anayasa ve adalet komisyonlarından kurulan karma komisyon raporu. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c014/tbmm09014063ss0156.pdf> adresinden 12 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- TBMM. (1950). Türkiye cumhuriyeti milletvekili genel seçimleri-1950 yılı genel seçimlerinde demokrat partinin il bazında aldığı oy ve oranları. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secim_parti_iller?p_secim_yili=1950&p_parti=12 adresinden 9 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Tekelioğlu, Y. (1983). Toprak reformu ve Türkiye uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 13-56.
- Teksoy, G. B. (2013). Grup toplantı tutanaklarında demokrat parti. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, (36), 211-228.
- Timur, T. (2003). *Türkiye'de çok partili hayata geçiş*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Tuğluoğlu, F. (2017). CHP'nin 14.kurultayı ve ilk hedefler beyannamesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 15(60), 277-210.
- Tuğluoğlu, F. (2016). Demokrat partinin toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu ve zile hadisesi (17 Ekim 1958). *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (15), 155-185.
- Ulus Gazetesi. (1947). Cumhurbaşkanı İnönü'nün beyannamesi, 12.07.1947. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/12-temmuz-beyannamesi/> adresinden 15 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Uyar, H. (2017). *Demokrat parti iktidarında chp (1950-1960)*. Doğan Yayıncılık.
- Vakit Gazetesi. (1951). Müsadere kanunun müdafaasını yaparken başbakan, halk partisine ve İnönü'ye şiddetle hücum etti. <https://www.medya14.net/mudurnu-halkevi-ve-calismalari-makale,905.html> adresinden 16 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Varlık, Ü. ve Ören, B. (2001). *Seçim sistemleri ve Türkiye’de seçimler*. Der Yayınları.

YSK. (1950). 1950-1977 yılları arasında yapılan milletvekili genel seçimleri. <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> adresinden 14 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

YSK. (1950). Hakkari milletvekili seçim sonuçları (1950-1977). <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Hakkari.pdf> adresinden 23 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

Yurdsever Ateş, N. (1998). *Türkiye cumhuriyeti’nin kuruluşu ve terakkiperver cumhuriyet fırkası*. Der Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Political ethics refers to the principles and methods that those who govern and those who are governed should follow in state and country governance. Justice, equality, impartiality, transparency and merit constitute an important part of these principles, and political leaders, who are the decision and policymakers of countries, are expected to act in accordance with ethical principles while making decisions and policies. The behaviors of political leaders who act away from these principles affect all segments of the society and this effect brings along many negative elements for the country.

One of the periods in which these effects were most visible was the period of political parties in power between 1923 and 1960. During this period, many parties were founded against the Republican People's Party (CHP), the founding party of the Republic of Turkey, such as the Progressive Republican Party, the Free Republican Party, the Ahali Republican Party and the National Development Party. However, the first effective opposition started with the Democrat Pary (DP), founded on January 7, 1946.

On July 21, 1946, the first test of the transition to multi-party life, the first election in which the single-tier electoral system was applied for the first time. In this election, CHP remained the ruling party with 85.4% of the vote, while DP, which participated in the elections for the first time, managed to become the strongest opposition party with 13.1%. The tension between the government and the opposition that started after the 1946 elections, continued unevenly until the 1950 elections, also known as the White Revolution.

The elections held on May 14, 1950, following the adoption of the Parliamentary Election Law on February 16, 1950 and the principle of secret ballot and open classification, changed the whole balance. DP managed to become the ruling party with 55.2% of the vote, while CHP became the opposition party for the first time in history with 39.6%. In order to maintain and further increase its success, the DP, whose government was popular between 1950 and 1954, first enacted a law providing for higher salaries for civil servants. Subsequently, it used a large part of the Marshall Aid for the agricultural sector and further increased the support of the rural population.

On May 2, 1954, in the elections held under the majority system, the opposition CHP received 35.1% of the votes, while the ruling DP received 58.4% of the votes. In this process, the DP

started to adopt an authoritarian attitude with the effect of being in power alone and became intolerant of opposing views. In addition to the opposition of the parties actively involved in politics, the establishment of the Hurriyet Party by some deputies who left the party left the DP with no choice but to move the general elections to 1957 from 1958.

In the general election held on October 27, 1957, the DP won for the third time with 48.6% of the votes against the CHP, which remained the opposition party with 41.4% of the votes. In the election that would start the difficult years for the DP, it is clearly seen that the party's votes dropped while the CHP increased its position in the parliament.

On August 4, 1958, Turkey's second devaluation took place, and as the rivalry between the two parties continued to increase every day, economic problems gradually increased and practices such as black market and queues began to manifest themselves. In addition, the policies pursued by the DP's became harsher and the working conditions of the opposition parties hindered. In the face of this situation, while there was an inter-party unification on the opposition front, the DP considered this unification as the Crusader Alliance and established the Patriotic Front against this unification. With the establishment of this front, the tension between the two parties increased further and the country was plunged into turmoil.

The incident that brought the tension between the DP and the opposition to its peak was the Yeşilhisar incident on April 3, 1960. In this process, the DP, disturbed by the growing power of the CHP, established the Investigation Commission on April 18, 1960 to get rid of it. The Commission's first action was to ban the publication of the minutes of the Grand National Assembly of Turkey, which led to an increase in violence across the country turned Adnan Menderes into a dictator in the eyes of the public. As a matter of fact, the protest of Menderes, who visited Eskişehir on May 25, 1960, by the officials in the welcoming committee by turning their backs and turning off the loudspeaker during his speech was actually a warning for the DP for the events that would take place in the near future. As a result, in the military coup staged on May 27, 1960, Adnan Menderes was captured in Kutahya and Celal Bayar was captured in Cankaya, ending the political life of the DP.

Finally, in this article, the unethical practices of the CHP, which was in power between 1923-1950, and the DP, which was in power between 1950-1960, are tried to be explained through examples given from history. Examples include the first political corruption case of the Republic of Turkey, Yavuz-Havuz Case, the Zahir Corruption of Trade Deputy Ali Cenani Bey, CHP's ban on the press and receiving full votes from Hakkari province. Among the events that took place during the DP government, the closure of the People's Houses, the abolition of the right of proof for members of the press, the confiscation of the assets of the CHP, the turning Kırşehir into a district, the unfree provisions in the laws enacted in the amendments to the law and the Investigation Commission, which constitutes a violation of the Constitution, are examined in detail. In addition to these incidents, the DP's investments made with the concern of votes rather than economic interests during the period it was in power and its anti-women and anti-republican discourses at congresses are among the unethical behaviors identified.